

Sergiusz Czarzasty

Zakład Bibliotekoznawstwa

Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: s.czarzasty@gmail.com

DZIAŁALNOŚĆ BIBLIOTECZNA NA TERENIE AFGANISTANU

– RYS HISTORYCZNY

ABSTRAKT:

Celem artykułu jest omówienie działalności struktur bibliotecznych na terenie Afganistanu, od lat 20. XX w. do końca lat 70. XX w. Przedstawiono zarys dziejów Afganistanu, szczególną uwagę koncentrując na rozbudowie struktur bibliotecznych i muzealnych oraz rozwoju rynku wydawniczego. Omówiono także organizację wewnętrzną poszczególnych typów bibliotek, ich zasoby a także warunki pracy, w jakich przyszło pracować bibliotekarzom w Afganistanie.

SŁOWA KLUCZOWE:

Afganistan. Biblioteki. Kabul. Zbiory biblioteczne.

Rys dziejowy państwa afgańskiego

Właściwa historia Afganistanu rozpoczyna się w 1747 r. Przez kolejne wieki władcy rządzący na ziemiach afgańskich musieli się zmagać z opozycją wewnętrzną (na ogół były to bunty w samej rodzinie panującej), bądź z dążeniami separatystycznymi poszczególnych plemion/prowincji. Umiejscowienie geograficzne Afganistanu stało się

głównym powodem, dla którego kolejne potęgi światowe (Wielka Brytania, Francja, Persja późniejszy Iran, carska Rosją późniejsze ZSRR, Japonia, Niemcy, w końcu Stany Zjednoczone Ameryki Północnej) podjęły walkę o kontrolę polityczną nad tym terytorium. Efektem tych walk były trzy wojny angielsko-afgańskie, dwie w XIX w. i jedna przypadająca na lata 20. XX w.

Rządy w państwie okresowo się zmieniały. W latach 1901-1919 krajem rządził Habibullah, prowadząc politykę centralizacji ziem afgańskich. Pełne odzyskanie niezawisłości politycznej, szereg reform i modernizacja kraju nastąpiły w okresie rządów Amanullaha, które skończyły się w 1929 r., obalone przez siły konserwatywne. Przez niecały rok w państwie panował Bacha-Saqao, który sprawował władzę tylko kilka miesięcy, ale doprowadził kraj do ogromnej destabilizacji politycznej i zapaści gospodarczej. Czteroletnie rządy Nadira Shaha były okresem powrotu kraju do stabilizacji. Król zdecydował się utrzymać część reform społeczno-gospodarczych zaproponowanych przez Amanullaha.

Kolejne dziesięciolecia, w tym okres II wojny światowej, upłynęły spokojnie dla Afgańczyków. Zmieniały się osoby na czele rządów, ale nie miało to większego wpływu na politykę międzynarodową w regionie, ani nie doprowadziło do diametralnego poprawienia sytuacji gospodarczej w kraju. W latach 1963-1973 Afganistan stał się monarchią konstytucyjną. W 1973 r. doszło do bezkrwawego przewrotu politycznego i zmiany ustroju na ustrój republikański. Republika afgańska istniała do 1979 r., kiedy to doszło do interwencji sowieckiej i podporządkowania kraju Związkowi Radzieckiemu. Przez kolejne 10 lat państwo pogrążyło się w wojnie, która doprowadziła kraj do ruiny.

Po wyprowadzeniu wojsk sowieckich z Afganistanu w 1989 r. działania zbrojne nie ustały. W latach 1989-1994 doszło do wojny domowej pomiędzy poszczególnymi ugrupowaniami politycznymi i dowódcami mudżahedinów z okresu zmagania z Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich. Na walkach tych najwięcej skorzystali Talibowie, którym udało się przejąć formalnie władzę w kraju. Celem działaczy skupionych wokół tej frakcji było powołanie Islamskiej Republiki Afganistanu opartej na prawach zaczerpniętych z Koranu. Walki w państwie jednak się nie zakończyły. W 2001 r. doszło do interwencji Stanów Zjednoczonych i państw sojuszniczych NATO w Afganistanie. Władza Talibów została obalona, ale do dnia dzisiejszego w kraju tym trwają walki, tym razem pomiędzy rządem w Kabulu wspieranym przez Stany Zjednoczone i inne państwa a ugrupowaniami radykalnych islamskich terrorystów reprezentowanych przez Talibów i różne grupy terrorystyczne typu Al-Kaida [3, 5, 6, 7, 9].

Rys. 1. Mapa Afganistanu

Źródło: opracowanie własne na podstawie [2].

Rys historyczny działalności książnic w Afganistanie do 1979 r.

Księgozbiory afgańskie w okresie XIX i początku XX w. powstawały w wyniku działalności tamtejszej elity państwowej, były gromadzone przez cudzoziemców mieszkających na terenie państwa i prowadzących interesy handlowe oraz osoby pełniące służbę dyplomatyczną (głównie Brytyjczyków). Księgozbiory tych grup społecznych służyły w późniejszym okresie za podstawę do tworzenia zasobów poszczególnych książnic na terenie całego państwa.

Pierwsza książnica o profilu publicznym powstała na terenie Afganistanu w 1921 r. Struktury biblioteczne prawdopodobnie istniały przed tym rokiem. Za rządów Amanulaha w państwie wprowadzono reformę edukacji, założono szkoły średnie i zawodowe w oparciu o wzory europejskie, organizowano kursy dla analfabetów oraz dla poszczególnych grup zawodowych. Nie istniało wtedy szkolnictwo wyższe, planowano jednak wysłać najlepszych studentów na studia do krajów

sąsiednich oraz europejskich. Władze starały się unormować również zasady kształcenia kobiet [6, s. 79-82]. Przy nowych szkołach istniały prawdopodobnie księgozbiory/biblioteki szkolne, choć były one bardzo nieliczne. W okresie panowania Amanulaha w Kabulu zakładano nowe księżnice oraz muzea. Zasoby tych instytucji zostały utracone w wyniku przewrotu Bacha-Saqa'u (do historii Afganistanu przeszedł on pod przydomkiem „zimowy król” i kazał się nazywać Habibullah Ghazi), który rządził jedynie kilka miesięcy. W tym czasie biblioteki i muzea zostały ograbione ze zbiorów. Manuskrypty i cenne dokumenty stanowiące wielowiekową spuściznę narodu afgańskiego były palone, kradzione, bądź sprzedawane na wagę za śmieszne kwoty [6, s. 110-111].

Mieszkańcy kraju zaznali stabilizacji w okresie panowania Nadira Shaha. Otwarto szkoły średnie zamknięte w czasie rządów „zimowego króla”, założono Szkołę Medycyną [7, s. 292-293]. Stabilizacja polityczna pozytywnie wpłynęła na rozwój bibliotek i muzeów. Pod przewodnictwem Hashima Khana uruchomiono pięć muzeów. Dwa z nich kontynuowały działalność do tej pory istniejących placówek, były to centralne muzeum w Kabulu i w Heracie. Pozostałe zostały założone w Kandacharze, Mazar-i-Sharif oraz Ghazni. Od początku swojego istnienia instytucje te zmagaly się z problemami finansowymi i kadrowymi. W zbiorach tych placówek znajdowały się bogate kolekcje sztuki hellenistycznej i buddyjskiej, w tym ponad 40 tys. monet z różnych okresów historycznych oraz wiele rzadkich i cennych rękopisów orientalnych.

Sieć biblioteczna właściwie nie istniała, dopiero zaczęto jej rozbudowę. W Kabulu działały trzy największe biblioteki – księżnica przy Habiba College, przy Ministerstwie Edukacji (zasób powyżej 10 tys. woluminów założona w 1921 r.) oraz biblioteka przy Wydziale Dziennikarstwa istniejąca od 1931 r. Poza stolicą, jedynie w takich miastach jak Herat, Kandahar i Mazar-i-Sharif istniały księżnice publiczne z niewielkimi zasobami. W kraju istniało wiele księgozbiorów prywatnych. Biblioteki szkolne przy placówkach oświatowych funkcjonowały jedynie w stolicy, poza Kabulem faktycznie nie istniały [6, s. 148-149].

Po drugiej wojnie światowej władze państwowe starały się rozwinąć system edukacji. W latach 1953-1963 rozbudowano sieć szkół różnych szczebli, założono Uniwersytet w Kabulu (prenumeratą było objęte 60 tytułów prasy fachowej), przy tych instytucjach starano się tworzyć odpowiednią bazę dydaktyczną poprzez zakładanie księżnic, jednak ich liczba nadal była niewystarczająca [6, s. 222-226]. Władze afgańskie, starały się pozyskać środki z zagranicy. W latach 60. XX wieku rząd w Kabulu otrzymał wsparcie od Stanów Zjednoczonych. Amerykanie

sfinansowali budowę nowego kompleksu Uniwersytetu w Kabulu, wyposażali biblioteki w książki i pomoce dydaktyczne [6, s. 234].

Na kształtowanie zbiorów bibliotek afgańskich duży wpływ miała sytuacja polityczna w regionie. Afganistan od lat 20. XX w. faktycznie był krajem niezależnym politycznie, jednocześnie jednym z najbiedniejszych na świecie. Od wieków przywódcy Afganistanu musieli prowadzić bardzo zrównoważoną politykę zagraniczną, aby zdobytą niezależność zachować. Zbiory bibliotek afgańskich są doskonałą ilustracją tej polityki. W ich zasobach do dzisiaj można odnaleźć materiały w różnych językach, w tym w języku perskim (długowiekowe związki z Persją a następnie z Iranem) i w języku angielskim. Obecność literatury angielskiej w zasobach była wynikiem prawie stuletniej okupacji tego państwa przez Brytyjczyków, a następnie wpływów amerykańskich po 1945 r. Książki w języku niemieckim oraz japońskim trafiały do Afganistanu od okresu międzywojennego do końca II wojny światowej. Nazistowskie Niemcy od dojścia Adolfa Hitlera do władzy politycznie i gospodarczo penetrowały państwo afgańskie w celu zdobycia w nim sojusznika przeciw dominium brytyjskim w tym regionie świata – szczególnie Indiom. Podobną politykę starał się realizować rząd w Tokio. Literatura francuskojęzyczna była przekazywana przez różnego rodzaju instytucji międzynarodowe oraz Iran. Po zakończeniu II wojny światowej rywalizację angielsko-francuską z XIX w. i z początków XX w., a następnie angielsko-niemiecko-japońską zastąpił okres zimnej wojny i walki o wpływy pomiędzy Związkiem Radzieckim a Stanami Zjednoczonymi [10, s. 459-478, 1].

Typologia bibliotek w Afganistanie

Typologia bibliotek w państwie afgańskim znacząco się nie różniła [i się nie różni] od typów księżnic występujących w naszym kraju czy w innych państwach na świecie. W Afganistanie istniała sieć bibliotek publicznych, funkcjonowały księżnice o profilu fachowym istniejące przy poszczególnych resortach ministerialnych, w Ministerstwie Edukacji oraz Ministerstwie Informacji i Pracy. Przy zakładach przemysłowych działały zorganizowane księgozbiory fachowe i oświatowe. Zbiory biblioteczne gromadzono przy Banku Narodowym (Afghan National Bank) czy urzędzie miejskim w Kabulu (Library of Kabul Municipality). Swoją bibliotekę posiadała również rodzina królewska (Royal Library of Afghanistan). Do grupy księżnic naukowych można było zaliczyć struktury biblioteczne istniejące przy Uniwersytecie w Kabulu i filii tej placówki przy Uniwersytecie Medycznym w Nangahar, afgańskim Instytu-

cie Technologicznym czy Zawodowej Szkole Rolniczej. Najcenniejsze zbiory, z wyodrębnionym działem manuskryptów, znajdowały się w bibliotece istniejącej przy Afgańskim Archiwum Narodowym. Interesujące były struktury biblioteczne działające w ramach szkół dla nauczycieli. Niewielka liczba bibliotek istniała także w szkolnictwie. Najstarszą księżnicą tego typu była Library of Habibia High School. W Afganistanie funkcjonowały również liczne biblioteki prywatne oraz struktury biblioteczne przy różnych organizacjach pozarządowych w tym: Women's Welfare Society Library czy British Institute of Afghan Studies [1,7].

System bibliotek afgańskich do 1979 r.

Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy osoby odpowiedzialne za funkcjonowanie księżnic w Afganistanie stworzyły autorskie przepisy prawne regulujące działalność tego typu instytucji. Po analizie treści raportu pt. *Library Development; Republic of Afganistan*, przygotowanego przez John J. Eyre w 1977 r. a wytworzonego na zlecenie UNESCO, autor skłania się ku wnioskowi, że osoby decyzyjne wzorowały się na rozwiązaniach stosowanych w krajach sąsiednich i europejskich. W oparciu o różne organizacje międzynarodowe, w tym UNESCO oraz Fundację na rzecz Azji, rząd afgański starał się opracować programy zmierzające do zreformowania bibliotek w Afganistanie. Sprzed 1978 r. można wymienić przykładowo *Afghanistan Library Development Plan* z lat 50. XX w. czy plan budowy nowej biblioteki centralnej z lat 70. XX w. [1, s. 13-14].

O zintegrowanej sieci bibliotecznej w Afganistanie można mówić w ocenie autora do 1979 r., czyli do interwencji sowieckiej. Jej początków należy poszukiwać w latach 20. i 30. XX w. Do końca lat 70. tego stulecia w państwie istniała sieć bibliotek publicznych. W 1957 r. została założona Biblioteka Publiczna w Kabulu, pod koniec lat 60. XX w. księżnica ta posiadała 12 filii [8, s. 111-117]. Cztery księżnice tego typu znajdowały się w stolicy, przy czym trudno jednoznacznie stwierdzić, czy księżnice te tworzyły bibliotekę centralną/narodową, czy tylko jedna z nich pełniła tę funkcję (prawdopodobnie księżnicę powstałą w r. 1957 można uważać za instytucję centralną). Na prowincji znajdowało się 6 bibliotek wiodących, które pełniły funkcję instytucji głównych (odpowiednik polskich bibliotek wojewódzkich) oraz 32 księżnice na prowincji [1, s. 12]. Biblioteka działająca na Uniwersytecie w Kabulu była strukturą niezależną, podobnie jak księgozbiory istniejące przy poszczególnych resortach czy zakładach pracy. Księżnice w stolicy pełniły także

funkcję ośrodków kształcenia zawodowego. Biblioteki szkolne oraz struktury biblioteczne funkcjonujące w ramach szkolnictwa powszechnego (wyluczając księżnicę akademicką) były kontrolowane przez odpowiednie komórki Ministerstwa Edukacji.

Nadzór nad bibliotekami pełnił jeden z działów Ministerstwa Informacji i Kultury (od 1973 r.). Do 1973 r. biblioteki publiczne podlegały Ministerstwu Edukacji. Zarządzanie siecią księżnic publicznych było scentralizowane w jednym z działów Ministerstwa Informacji i Kultury. Odpowiedzialność za wszelkie sprawy dotyczące księżnic dzielili między sobą dwaj ministrowie stojący na czele resortu. Prezydent (odpowiednik polskiego ministra lub sekretarza stanu) odpowiedzialny za sprawy dotyczące rozwoju kultury w kraju nakreślał ogólną politykę rozwoju bibliotek w państwie oraz zabezpieczał środki finansowe na ich bieżące funkcjonowanie. W działaniach tych „prezydenta od kultury” wspierał „prezydent” odpowiedzialny za sieć informacyjną kraju. Co tydzień następowało spotkanie osób odpowiadających za bieżące funkcjonowanie księżnic w celu omówienia najważniejszych problemów [1, s. 12-16].

Biblioteki o profilu publicznym w Afganistanie do interwencji sowieckiej

Pod koniec lat 50. XX w. powstała Biblioteka Publiczna w Kabulu. Zbiory tej instytucji wynosiły na początku 1000 książek w języku angielskim oraz 1500 w języku perskim. Zbiory angielskojęzyczne zostały skatalogowane w oparciu o Klasyfikację Deweya przez eksperta wysłanego przez UNESCO. UNESCO, Fundacja Azjatycka oraz rząd brytyjski przeznaczyły ponadto fundusze na nowe wyposażenie biblioteki, zakup książek oraz szkolenia biblioteczne. Konsul brytyjski przekazywał periodyki zagraniczne (głównie z Europy oraz ze Stanów Zjednoczonych). W 1964 r. zasób wynosił już 60 tys. książek w językach: arabskim, pasztuńskim, perskim, angielskim, niemieckim, rosyjskim oraz japońskim. Cztery lata później zbiory liczyły już 80 tys. woluminów [8, s. 111-117]. Pod koniec lat 70. XX w. w Afganistanie znajdowało się 168 tys. egzemplarzy, w tym 45% wszystkich materiałów (ok. 75 tys. woluminów) znajdowało się w zasobach księżnic w stolicy. Zbiory bibliotek na prowincjach liczyły 58 tys. woluminów. Najbardziej okazałe zbiory znajdowały się w księżnicy w mieście Herat, było to około 8200 egzemplarzy. Najmniejszy zasób, wynoszący 520 woluminów, zgromadzono w placówce w mieście Farah. Pozostałe materiały znajdowały się w strukturach bibliotecznych istniejących przy różnych agen-

dach państwa, w tym przy: więzieniach, armii czy zakładach państwowych (ok. 35 tys.). W księżnicach było dostępnych 200 tytułów periodyków krajowych i zagranicznych, ale tylko 50 tytułów było prenumerowanych systematycznie. Szczególnie nieregularnie do księżnic trafiały periodyki z zagranicy (głównie z Europy) ze względu na ich koszt. Wiele prac nie było udostępnianych w oryginale, czytelnicy mogli jedynie korzystać z reprintów, a większość czasopism nie była nawet skatalogowana. Udostępnienie tych materiałów odbywało się dzięki znajomości rozmieszczenia konkretnych pozycji w czytelnicy przez bibliotekarzy. Ze zbiorów w Kabulu korzystali na ogół studenci i uczniowie szkół średnich. W księżnicy publicznej znajdowały się trzy czytelnice: zbiory słowników i encyklopedii zgromadzono w jednej czytelnicy, w drugiej umieszczono zbiory powszechne (w językach narodowych Afganistanu oraz w językach: angielskim, francuskim i niemieckim), a w trzeciej - materiały specjalne, których treść związana była z dziejami kraju. Oprócz zbiorów udostępnionych w lektoriach, użytkownicy mogli skorzystać z periodyków oraz z kolekcji materiałów do wyłącznego korzystania w bibliotece (prawdopodobnie były to zbiory specjalne, starodruki). Połowa ze zbiorów znajdujących się w stolicy (ok. 35 tys.) nie była powszechnie udostępniana ze względu na brak możliwości ich opracowania. Głównym problemem był język, w jakim zostały one wydane. Wśród 35 tys. woluminów znajdowały się prace w językach: arabskim, dari, pasztuńskim, perskim, tureckim, urdu, angielskim, niemieckim, francuskim, japońskim i rosyjskim. Największy problem pracownicy bibliotek mieli ze skatalogowaniem prac w językach: niemieckim, francuskim, urdu, japońskim i rosyjskim. Faktycznie materiały w tych językach nie były udostępniane. Powieści stanowiły aż 90% wszystkich zasobów znajdujących się w bibliotekach w stolicy. Na pozostałe prace składały się dzieła z beletrystyki, socjologii, psychologii, filozofii oraz folkloru. Niewiele materiałów dotyczyło biologii, matematyki i chemii.

Personel biblioteczny nie posiadał umiejętności prawidłowego katalogowania zbiorów. Problem ten próbowano rozwiązać poprzez nawiązanie współpracy z indyjskim Uniwersytetem w Aligarh. Obowiązek prowadzenia katalogów został wprowadzony w sieci bibliotek Afganistanu w 1969 r. Do tego okresu tylko 35 tys. prac było poprawnie skatalogowanych. Co roku opracowywano około 3700 tytułów. Skupiono się w pierwszej kolejności na pracach w językach: pasztuńskim, perskim, urdu, arabskim i angielskim. W drugiej kolejności miano przygotować do udostępnienia ponad 40 tys. publikacji w językach: francuskim, japońskim, niemieckim i rosyjskim. Katalogowanie było przeprowadzane

na podstawie 15. wydania Dewey Decimal Classification oraz zgodnie ze standardami AACR (ang. Anglo-American Cataloging Rules). Bibliotekarzy afgańskich w pracach wspierali irańscy koledzy z Iranian Library Association. Standardy zasad katalogowania uzupełniono o modyfikacje dotyczące specyfiki perskiej literatury oraz geografii Afganistanu. W strukturach bibliotek w Kabulu powołano działy katalogowania. W każdej czytelni/bibliotece w stolicy był opracowany katalog, przy czym osobno wydzielono dzieła w języku angielskim oraz wydawnictwa opublikowane w kraju i dotyczące Afganistanu. Odrębne katalogi znajdowały się w wypożyczalniach, przykładowo jeden z nich umieszczono w korytarzu Biblioteki Publicznej w Kabulu. Opis bibliograficzny na karcie katalogowej zawierał: nazwisko autora, tytuł pracy i oznaczenie według Klasyfikacji Deweya. Karty były ułożone alfabetycznie. W katalogu nie stosowano żadnych odnośników do indeksu przedmiotowego. Rolę „indeksu przedmiotowego” pełnił bibliotekarz. Książki po skatalogowaniu przesyłano pocztą do poszczególnych bibliotek w całym kraju.

Biblioteki o profilu publicznym były otwarte cały tydzień od godziny 8.00 do 19.30. Wzrastająca liczba czytelników oraz warunki lokalowe doprowadziły do otwarcia nowej czytelni i do przeniesienia księgozbioru liczącego 6 tys. woluminów i prasy codziennej do budynku naprzeciw gmachu głównego biblioteki publicznej. Ilość miejsc w czytelniach była zależna od pomieszczeń bibliotecznych. W księżnicach znajdujących się w stolicy znajdowało się około 100 miejsc do pracy. Liczba ta była jednak niewystarczająca. W każdej z czytelni na stałe przebywali bibliotekarze, którzy pomagali użytkownikom. Główna wypożyczalnia znajdowała się na parterze budynku. Książki można było wypożyczać siedem dni w tygodniu od godziny 8.00 do 17.00, z wyjątkiem czwartków i piątków, kiedy wypożyczalnia pracowała do godziny 16.00. Czytelnicy mogli skorzystać z około 17 tys. woluminów (reszta była nieskatalogowana). Użytkownik miał prawo jednorazowo wypożyczyć jedną pracę, poprzez zapisanie na kartce jej tytułu i nazwiska autora i przekazanie jej bibliotekarzowi dyżurującemu w wypożyczalni. Wypożyczenie danej książki było potwierdzone wpisaniem jej sygnatury do księgi głównej oraz na karcie książki i karcie czytelnika. W Miejskiej Bibliotece Publicznej w Kabulu nie funkcjonowała czytelnia dla najmłodszych. Zbiory dla dzieci znajdowały się w niewielkiej księżnicy umieszczonej w innej części stolicy, w Klubie Młodzieżowym. Biblioteka ta była otwarta od godziny 8.00 do 16.00 każdego dnia poza piątkiem i wakacjami. Można tu było także wypożyczać filmy. Bibliote-

karzom Biblioteki Publicznej w Kabulu podlegały również zbiory znajdujące się Archiwum Ministerstwa Informacji i Kultury [1, s. 12-14].

Rok 1964 w Afganistanie został uznany za rok książki. W ciągu tego czasu odbyło się wiele imprez promujących czytelnictwo. Książnice w Kabulu odwiedziło ponad 80 tys. Afgańczyków. Wszystkich czytelników zarejestrowanych w stolicy było ponad 20 tys. [8, s. 111-117]. W Miejskiej Bibliotece Publicznej w Kabulu zarejestrowano 14 tys. czytelników, w tym 40% stanowiły kobiety. Osoba chcąca się zapisać do książki musiała umieć pisać, czytać i posiadać aktualny adres zamieszkania. Do otrzymania karty czytelnika były wymagane również zaświadczenia z zakładu pracy bądź szkoły, fotografia paszportowa, osobiste oświadczenie z podpisem, jednorazowa opłata oraz zgoda dyrektora lub osoby upoważnionej. Co roku członkostwo w bibliotece było odnawiane. Czytelnik wchodząc do budynku musiał pozostawić wszystkie zbędne rzeczy. Niestety braki w księgozbiorze oraz niewystarczająca liczba skatalogowanych prac wpływała ujemnie na liczbę wypożyczanych prac. Sytuacja ta powodowała, że co roku systematycznie materiały wypożyczało od 300 do 500 osób, a kolejnych 2500 osób wypożyczało okresowo. Nie istniał system rezerwacji konkretnych pozycji [1, s. 14-19].

Materiały biblioteczne trafiające do bibliotek pochodziły z darów prywatnych osób oraz od organizacji międzynarodowych, takich jak Fundacja Azjatycka. Dużo publikacji przekazał rząd brytyjski za pośrednictwem swego konsulatu. Wiele z tych darów było niezgodnych z profilem bibliotek afgańskich ze względu na język, w jakim zostały one wydane. Dużą część księgozbioru stanowiły powieści i beletrystyka, a niewielką część – literatura naukowa i fachowa. Głównym źródłem pozyskiwania materiałów do sieci bibliotek były centralne zakupy dokonywane przez Ministerstwo Informacji i Kultury oraz Ministerstwo Edukacji (podręczniki i książki dla bibliotek szkolnych). W ramach organizacji poszczególnych ministerstw istniały drukarnie wydające prace na rynek księgarski w Afganistanie. Z każdego nowego nakładu 30 egzemplarzy książek (w kolejnych latach liczbę książek zwiększono do 100) bezpłatnie miało trafić do bibliotek. Do książnic dostarczano również prasę fachową wydawaną w ramach działalności statutowych poszczególnych ministerstw. Prywatne wydawnictwa także przekazywały materiały do bibliotek, choć należy podkreślić, że nie miały takiego obowiązku ustawowego. W państwie nie opracowywano bibliografii krajowej, duże problemy były również z otrzymaniem bibliografii zagranicznych. Bibliotekarze faktycznie nie mieli wiedzy o nowościach wydawniczych pojawiających się na rynku. Skomplikowana była również

sama forma zakupu zbiorów: pozycje zagraniczne nabywano poprzez zakupy ministerialne w oparciu o listę materiałów przygotowanych przez pracowników bibliotek i urzędników zajmujących się problematyką księżnic. W wyniku wymian międzybibliotecznych pomiędzy różnymi instytucjami w kraju oraz poza granicami, co roku do księżnic trafiało około 2500 tys. publikacji. Interesującą „procedurę” wprowadzono przy pozyskiwaniu najcenniejszych materiałów. Co tydzień bibliotekarze i studenci konkretnych wydziałów Uniwersytetu w Kabulu w jednym z pomieszczeń bibliotecznych przyjmowali wszystkie osoby, które chciały sprzedać swoje zbiory. Wywóz starodruków poza terytorium państwa był niemożliwy bez zgody dyrektora Muzeum Narodowego Afganistanu. Bibliotekarze, chcąc wyselekcjonować książki, musieli wcześniej sporządzić listę pozycji do usunięcia oraz otrzymać zgodę przełożonych.

Budżet bibliotek publicznych składał się z dwóch części, jedna służyła do finansowania bieżącej działalności, drugą przeznaczano na planowane inwestycje i zakupy sprzętu bibliotecznego. Założenia budżetu trafiały do Ministerstwa Informacji i Kultury, następnie był on omawiany w licznych agendach ministerstwa, potem przesłany do Ministerstwa Planowania i Finansów, dalej trafiał do rządu i na końcu do prezydenta. Zakupy książek obligatoryjne musiały być poprzedzone formułą zakupu poprzez przetarg. Środki na działalność biblioteczną okazywały się jednak niewystarczające nawet przy wsparciu finansowym władz lokalnych. Materiały biblioteczne do księżnic w poszczególnych prowincjach dostarczano z bibliotek publicznych istniejących w stolicy. W połowie lat 60. XX w. UNESCO przekazało do bibliotek afgańskich 200 tys. czystych kart katalogowych. Pod koniec lat 70. XX w. zapas ten prawie został wyczerpany i wynosił niespełna 50 tys. co mogło wystarczyć na dwa lata. Brak „czystych” kart do katalogowania nie był jedyną bolączką, z jaką musieli się zmierzyć w swojej pracy bibliotekarze w Afganistanie pod koniec lat 70. XX w. [1, s. 15-24].

Afgańskie biblioteki naukowe i fachowe pod koniec lat 70. XX w.

Uniwersytet w Kabulu został otwarty na początku lat 50. XX w. W ramach jego struktury połączono różne instytucje szkolnictwa wyższego działające na terenie stolicy, a wraz z tymi działaniami powstała jedna biblioteka główna. Zbiory biblioteki centralnej Uniwersytetu w Kabulu składały się z księgozbiorów zgromadzonych do tej pory w Bibliotece Wydziału Nauk Ścisłych, Książnicy Wydziału Nauk Rolniczych oraz Bibliotece Politechniki. W 1964 r. zasób tej instytucji liczył ponad 80 tys. woluminów. Działania bibliotekarzy z Uniwersytetu

z Kabulu wspierali pracownicy amerykańskich uniwersytetów, m.in. z Uniwersytetów w Wyoming oraz Illinois. Przez długi okres głównym problemem był brak odpowiedniego gmachu dla księżnicy [8, s. 111-117].

Pod koniec lat 70. XX w. Biblioteka Uniwersytetu w Kabulu liczyła 98 tys. woluminów. Zasób został podzielony na trzy księgozbiory zawierające materiały obcojęzyczne, wspomnienia (w tym dział beletrystyczny), publikacje wydane w Afganistanie, prasę codzienną oraz rozpraw naukowe. Z tego tylko 15 tys. książek zostało skatalogowanych przez trzech pracowników. Zbiory periodyków oraz zbiory zagraniczne były wypożyczane tylko na miejscu. W bibliotece zatrudniono 50 osób, w tym troje z nich przeszło szkolenie w bibliotekach amerykańskich i irańskich. W księżnicy była stosowana Klasyfikacja Biblioteki Kongresu (ang. Library of Congress Classification, LCC). Materiały zostały pozyskane głównie w drodze wymiany i darowizn. Biblioteka była otwarta 6 dni tygodniu od godziny 8.00 do 19.30, obsługiwała 8700 zarejestrowanych studentów oraz około 900 pracowników uczelni, a co roku zapisywano kolejne 2 tys. użytkowników. W księżnicy istniało 200 miejsc do pracy.

Oprócz biblioteki głównej funkcjonowało 7 bibliotek wydziałowych. Przykładowo w księżnicy Wydziału Weterynarii (e Faculty of Veterinary Science) był księgozbiór fachowy liczący 500 woluminów oraz nieliczny zbiór periodyków fachowych [1, s. 27-29]. Zasób biblioteki Wydziału Językowego (Faculty of Letters) składał się w połowie z prac beletrystycznych w języku angielskim, pozostałe były w językach: perskim, francuskim, niemieckim oraz rosyjskim. Brakowało literatury specjalistycznej. Biblioteki Wydziału Prawa (Faculty of Law and Political Science) oraz Ekonomii i Finansów (Faculty Economics and Finance) liczyły 4 tys. woluminów w językach: angielskim, francuskim, perskim, tureckim oraz niemieckim [8, s. 113-117]. W obu czytelniach znajdowało się 12 miejsc do pracy. Niestety, osoby zatrudnione w tych instytucjach nie posiadały wykształcenia z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Językiem wykładowym na wielu wydziałach Uniwersytetu w Kabulu był język angielski. Brak wystarczającej ilości wydawnictw anglojęzycznych zmuszała do pilnego tłumaczenia materiałów na języki narodowe Afganistanu.

Biblioteka Uniwersytetu w Kabulu posiadała swoją filię na medycznym Uniwersytecie Nangahar [1, s. 27-29]. W 1949 r. w Kabulu otwarto małą czytelnię zorganizowaną dzięki United States Information Service. Powstał zasób liczący 6161 książek w języku angielskim oraz 865 w perskim. W prenumeracie były dwie gazety angielskie, dwie

gazety i magazyny perskie oraz 82 periodyki w języku angielskim. W czytelni pracowały 4 osoby. Rząd brytyjski poprzez swojego konsula przekazał dla księżnic afgańskich 6 tys. książek [8, s. 114-116].

W ramach poszczególnych ministerstw tamtejszego rządu funkcjonowały biblioteki i księgozbiory fachowe. Taką instytucją były księżnice istniejące w strukturze National Archives Library and a Manuscripts przy Ministerstwie Informacji i Kultury. W ich zbiorach znajdowały się najcenniejsze dobra kultury narodu afgańskiego, w tym 1000 dokumentów archiwalnych i 2000 rzadkich książek. Zbiory te systematycznie starano się powiększać. Materiały znajdowały się w jednym pomieszczeniu w stalowych szafach i gablotach. Do tego zasobu włączano także wszelkie dokumenty wytworzone przez administrację centralną i samorządową. Należy podkreślić, że w przypadku omawianych instytucji znajdowały się one w nowym budynku, w którym zostały wprowadzone odpowiednie systemy przeciwpożarowe, co niestety w warunkach afgańskich było ewenementem. W bibliotece manuskryptów pracowało 10 osób, na ogół dziennikarzy, którzy ukończyli szkolenie biblioteczne na Uniwersytecie Hawajskim (archiwistyka). Liczba ta była jednak niewystarczająca. Władze liczyły, że zostaną pozyskane pieniądze na szkolenie kolejnych pracowników na uniwersytetach indyjskich. Samymi manuskryptami zajmowało się 4 pracowników w tym jeden profesor. Dużą bolączką pracowników Księżnicy Manuskryptów był widoczny brak odpowiednich materiałów do renowacji starodruków i katalogowania [1, s. 25-27]. Zbiory Biblioteki Ministerstwa Pracy i Informacji liczyły 40 tys. książek, wydanych w języku perskim, pasztuńskim oraz w językach europejskich. W księgozbiorze Biblioteki Ministerstwa Edukacji znajdowało się 30 tys. książek oraz 55 woluminów periodyków. W zasobach Afgan Institute of Technology znajdowało się ponad 15 tys. książek. Księżnice istniały również przy Afgan National Bank oraz Library of Kabul Municipality (urząd stolicy) [8, s. 111-115].

Formy organizacji bibliotek istniejących przy zakładach przemysłowych bardzo się między sobą różniły. W księgozbiorach małych przedsiębiorstw w Afganistanie przeważały normy oraz dokumentacja techniczna pozyskiwana na ogół z zagranicy. Brakowało w tych instytucjach książek i prasy fachowej. Więcej materiałów tego rodzaju znajdowało się w strukturach bibliotecznych działających przy średniej wielkości zakładach pracy, ale nadal w zbiorach tych instytucji przeważała dokumentacja techniczna, przeznaczona wyłącznie dla pracowników. W największych zakładach przemysłowych położonych z dala od największych skupisk ludzkich funkcjonowały biblioteki, które można uznać za biblioteki oświatowe dla pracowników. Przykładowo w zasob-

bach jednej z nich znajdowało się około 1, 5 tys. książek. Z księgozbioru można było korzystać przez godzinę dziennie po zakończeniu dnia pracy. Trudno jednoznacznie ustalić, ile bibliotek mogło istnieć przy zakładach przemysłowych. Z danych opublikowanych w cytowanym raporcie na 1977 r. wynika, że ich liczba nie mogła przekroczyć 192 [1, s. 36-37].

Biblioteki funkcjonujące przy szkołach oraz ośrodkach kształcenia nauczycieli

W Kabulu znajdowały się 4 szkoły dla nauczycieli, na prowincji było ich 9. Kształciło się w nich rocznie 500 nauczycieli szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Przy wszystkich placówkach tego rodzaju znajdowały się biblioteki. W każdej z księżnic pracował jeden bibliotekarz na pełnym etacie. Większość z nich nie miała przygotowania bibliotecznego. Książki do tego typu bibliotek były głównie pozyskiwane w drodze darowizn (najwięcej materiałów przekazał Brytyjski Konsulat oraz Fundacja Azjatycka). Najmniejszy księgozbiór liczył 3 tys. prac, największy szacowano na około 7 tys. Książki były wydane w różnych językach.

Do lat 50. XX w. biblioteki o profilu szkolnym praktycznie nie istniały na terenie państwa afgańskiego, szczególnie dotyczyło to prowincji. W 1955 r. był dopiero opracowany plan pt. *Afghanistan Library Development Plan*, na mocy którego planowano rozbudowę i unowocześnienie tego typu instytucji na terenie całego kraju. W oparciu o afgańskie Ministerstwo Edukacji i Fundację Azjatycką oraz Franklin Book Programs in Kabul opracowano projekt reformy. Zakładano przeszkolenie na początku 50 bibliotekarzy do pracy w księżnicach o profilu szkolnym. Zamierzano każdej z 50 nowych bibliotek przekazać po 500 książek w języku perskim. Zasób ten miano uzupełnić materiałami w języku angielskim i arabskim [8, s. 115-117].

Szkoły w Afganistanie a wraz z nimi i biblioteki podlegały organizacyjnie Ministerstwu Edukacji. Szkolnictwo afgańskie składało się ze szkół wiejskich, szkół podstawowych, szkół pośrednich (gimnazja), średnich oraz szkół zawodowych. Szkół wiejskich i podstawowych było ponad 3500. Kształciło się w nich ponad milion osób. Niestety, przy większości z nich nie funkcjonowały biblioteki. Na początku lat 70. XX w. istniało około 500 szkół pośrednich i około 200 szkół średnich. Struktury biblioteczne istniały tylko przy 100 szkołach obu typów. Przy wielu placówkach tego rodzaju rozważano założenie biblioteki. Osoby prowadzące badania nad system bibliotek afgańskich z pełnomocnictwa władz UNESCO założyły, że na miano biblioteki szkolnej zasługują

instytucje, w których liczba materiałów powinna przekroczyć 500 tomów. Ministerstwo Edukacji planowało co roku zakładać 50 nowych bibliotek szkolnych przy placówkach różnych typów.

Tabela 1. Zasoby bibliotek istniejący przy szkołach dla nauczycieli według kryterium języka

Numer biblioteki	Język pasztuński		Język dari		Język angielski		Inny język		Razem
	Liczba wol.	% zasobu	Liczba wol.	% zasobu	Liczba wol.	% zasobu	Liczba wol.	% zasobu	
1	30	0,6	3,460	66,5	1,710	32,9	-----	-----	5,200
2	50	1,4	1,450	40,3	2,000	55,6	100	2,7	3,600
3	75	1,9	925	24,1	2,835	73,6	15	0,4	3,850
4	150	3,0	1,100	21,8	2,485	49,2	1,31	26	5,045
5	1,25	16,7	2,100	28,1	4,050	54,2	70	1	7,470

Źródło: opracowanie własne na podstawie [1, s. 29-30].

Zasoby bibliotek szkolnych kształtowały się w granicach pomiędzy 1000 a 3500 tomów. Regularną prenumeratą były objęte gazety codzienne i niektóre czasopisma. Materiały będące w zbiorach pochodziły z okresu od 1890 r. do wydanych w latach 70. XX w. Niestety, wiele z nich nie było przydatnych w cyklu dydaktycznym. Pewnym wyjątkiem była jedna z szkół w Kabulu, gdyż w jej zasobach dominowały publikacje angielskojęzyczne. Dużym problemem był brak podręczników szkol-

nych oraz częste zmiany programu nauczania. Liczba języków, w jakich były prowadzone zajęcia również potęgowały te problemy.

Środki na zakup książek do bibliotek szkolnych były przekazywane przez Ministerstwo Edukacji oraz władze samorządowe. Nie były jednak wystarczające na zapewnienie prawidłowego funkcjonowania tego typu instytucji. Zakup prac do księżnic szkolnych polegał na przygotowaniu listy publikacji (raz, dwa razy do roku) do zakupu przez bibliotekarza i przesłania jej do Ministerstwa Edukacji.

W większości z bibliotek w szkołach afgańskich pracował jeden bibliotekarz na pełny etat, stanowisko to było łączone ze stanowiskiem dydaktycznym. Biblioteki na ogół były otwarte 6 godzin tygodniowo. Wizytowane pomieszczenia biblioteczne zazwyczaj były schludne i zachęcające do skorzystania z nich. W wielu przypadkach w ich wyposażeniu znajdowały się obrazy, mapy, wykresy. Zbiory w tych instytucjach były rozmieszczone na półkach na podstawie kryterium języka, w jakim zostały one wydane i według treści (działy nauk).

W pracach bibliotecznych posługiwano się Klasyfikacją Dziesiątą Deweya. Jedna z bibliotek posiadała oryginalne 16 wydanie tej klasyfikacji, a w pozostałych instytucjach znajdowały się kopie tablic. Ten rodzaj klasyfikacji był stosowany ze względu na karty katalogowe opracowane w tym systemie i otrzymywane wraz z książkami. W latach 1961-1972 karty katalogowe na zlecenie Ministerstwa Edukacji były opracowywane przez Franklin Service, firmę działającą na terenie Iranu. Od 1973 r. Ministerstwo Edukacji przejęło druk kart katalogowych. Każda książka posiadała trzy karty z oznaczeniem klasy według Klasyfikacji Dziesiątej Deweya, tytułu oraz autora książki. Odrębne katalogi były zakładane dla zbiorów w językach europejskich i dla prac w językach azjatyckich. Sam zapis na kartach od prawej do lewej strony różnił te karty od innych. W bibliotekach nie istniały indeksy przedmiotowe. Brakowało również materiałów ułatwiających uczniom korzystanie ze zbiorów księżnic. Próby opracowania takich materiałów były podejmowane przez pracowników niektórych szkół.

W większości czytelnicy mogli pracować maksymalnie 30 uczniów, brakowało również odpowiedniego wyposażenia. Z biblioteki mogły korzystać osoby spoza środowiska szkolnego. Problem samodzielnego użytkowania zasobów tego typu instytucji ze względu na religie i obyczaje miały dziewczynki [1, s. 31-36].

Promocja czytelnictwa oraz działalność wydawnicza w państwie afgańskim do końca lat 70. XX w.

Władze państwowe czyniły starania, aby promować czytelnictwo wśród swoich obywateli. Książka miała się stać „przyjacielem” w czasie długich podróży po kraju. W programie radiowym „Złote Lustro” omawiano najciekawsze publikacje wychodzące na rynku afgańskim. Rok 1964 został uznany rokiem książki w Afganistanie [1, s. 40-41].

Dopiero w 1871 r. na terenie Afganistanu rozpoczęto wydawanie publikacji w formie drukowanej. Przed 1871 r. posługiwano się głównie pismem arabskim w formie kursywy, a dzieła nadal pisali i kopiowali skrybowie. Tak długie posługiwanie się pismem kursywnym wpływało na czytelność samych dokumentów. Rola skrybów w społeczeństwie islamskim od wieków była wielce prestiżowa. Przyzwyczajenie się odbiorców do rękopisów także wpływało na spowolnienie upowszechnienia się tekstu drukowanego. Trudno jednoznacznie stwierdzić, kiedy w państwie afgańskim pojawiły się pierwsze teksty drukowane. Można założyć, że nowa technika powielania tekstu na terenie Afganistanu upowszechniła się z początkiem XIX w. Odtąd coraz więcej materiałów było wytwarzanych w drukarniach, wyjątkiem były teksty Koranu nadal ręcznie kopiowane przez skrybów. Pierwszą prasę zakupiono w 1871 r. przez Amir Shir‘ Ali Khana, a pierwszym dokumentem drukowanym była rozprawa przeciw ruchowi Wahhabi. Prace Amir Shir‘ Ali Khana kontynuował Abd Amir Al-Rahman Kahn, dzięki zakupowi nowej prasy drukarskiej w Indiach. Wydawca ten odbijał dokumenty państwowe (w tym instrukcje) oraz materiały propagandowe. Dużo pozycji wydawniczych było związanych tematycznie z islamem. Materiały w formie druku na ogół służyły walce z wpływami chrześcijaństwa oraz do zwalczania polityki Wielkiej Brytanii i Rosji na terenie Afganistanu. Oprócz publikacji dotyczących islamu, wydawane były prace z zakresu literatury oraz traktaty historyczne. Z początkiem XX w. prasy pojawiły się poza stolicą państwa w dwóch większych miastach w Herat oraz Mazar-i-Sharif. W drukarniach tych nadal wydawano różne dokumenty urzędowe, prawne, instrukcje wojskowe, książki historyczne, literaturę oraz prace naukowe. Większość z tych publikacji była drukowana w językach: perskim, dari oraz pasztońskim. Pojawiały się również teksty w języku angielskim i francuskim, coraz częściej wydawano ilustrowane gazety i periodyki [4].

Rynek wydawniczy w państwie afgańskim był zdominowany przez sektor państwowy. Niewiele istniało oficyn w sektorze prywatnym. Co roku w Afganistanie drukowano około trzech milionów tomów.

Ukazywało się 26 tytułów periodyków i gazet codziennych w nakładach szacowanych na około 10 tys. W latach 1973-1974 wydawnictwa, które organizacyjnie podlegały Ministerstwu Edukacji drukowały ponad 4 miliony kopii podręczników, a ich nakład miał systematycznie rosnąć. Prywatne drukarnie co roku wydawały kilka tysięcy tomów, na ogół powieści i poezji. Podręczniki były opracowywane jedynie przez pracowników Ministerstwa Edukacji, wiele książek tłumaczono przez pracowników Departamentu Kopiowania i Tłumaczenia. Rynek wydawniczy w Afganistanie skupiał się w stolicy. W Kabulu znajdowało się 200 księgarni. Zasoby w tych instytucjach szacowało się w granicach 2 tys. dzieł [1, s. 42-44]. Jednym z najbardziej zasłużonych wydawców, tłumaczem dzieł literatury europejskiej jak i utalentowanym autorem tekstów był Mahmuda Tarzi, redaktor jednego z pierwszych dwutygodników wydawanego od 1911 r. pod tytułem *Siradž al-Achbar Afghanijah*, (w tłumaczeniu „Lampa – wiadomości z Afganistanu”). Sam Mahmud Tarzi był pierwszym tłumaczem i zarazem wydawcą szeregu książek Juliusza Verne’a, które jako jedne z pierwszych w Afganistanie ukazywały się drukiem. Spod jego pióra wyszły również dzieła: *Podróż po trzech kontynentach*, *Nauka i Islam*, *Co trzeba zrobić* [7, s. 237-238].

Intensywny rozwój prasy nastąpił w okresie dwudziestolecia międzywojennego. W tym czasie ukazywały się m. in.: „*Aman-i-Afghan*” („Afgański Pokój”) oraz liczne prywatne miesięczniki i tygodniki. Należy podkreślić, że coraz częściej różne periodyki o zasięgu regionalnym zaczęto wydawać także na prowincji [7, s. 268]. W 1930 r. założono Towarzystwo Literackie pod przewodnictwem poety Abdullaha Chan Ghari’ego. Towarzystwo wydawało swój organ prasowy „*Revue de Kabul*”. Na łamach tego periodyku swoje utwory publikowali najślawniejsi poeci afgańscy tego okresu [7, s. 303-304]. Dalszy rozwój prasy następował systematycznie w kolejnych latach. Szczególne znaczenie dla państwa miały wydawnictwa ukazujące się z inspiracji różnych grup politycznych. W latach 50. XX w. do gazet tego rodzaju można zaliczyć: „*Latan*” („Ojczyzna”), „*Neda-je Chalk*” („Głos Ludu”), „*Angar*” („Płomień”) [7, s. 320].

Tabela 2. Wykaz periodyków i gazet codziennych ukazujących się na afgańskim rynku wydawniczym w latach 70. XX w. z uwzględnieniem języka, w jakim zostały wydane

Tytuł oryginalny	Tytuł przetłumaczony na język polski	Język, w jakim wydano periodyk	Częstotliwość ukazowania
Afgan	Afgan	D/P ¹	T
Afgan Mellat	Naród Afgański	D/P	T
Afgan Wolus	Naród Afgański	P	T
Afkar-i-Nau	Nowe Idee	D/P	T
Anis	Towarzysz	F	C
Gahiz	Poranek	D/P	T
Hadaf	Cel	D/P	T
Heywad	Ojczyzna	P	C
Ittehad-i-Melli	Jedność Kraju	D/P	T
Islah	Reforma	P	C
Jabhai-yi-Melli	Front Narodowy	D/P	T
Karwan	Karawana	D/P	C
Khalq	Masy	D/P	T
Khyber	Chajber	D/P	T
Komak	Pomoc	D/P	T
Mardum	Masy	D/P	T

¹ Wykaz skrótów użytych w tabeli wraz z objaśnieniami: A – język angielski, D – język dari, F – język farski, P – język pusztuński; C – dziennik, R – częstotliwość różna (dziennik, tygodnik, dwutygodnik, sporadycznie), T – tygodnik.

Masawat	Równość	D/P	T
Mellat	Naród	D/P	T
Nida-yi-Haq	Głos Prawdy	D/P	T
Paikar	Walka	D/P	T
Paktika	Paktja	D/P	T
Parcham	Flaga	D/P	T
Parwanah	Motyl	D/P	T
Payam-i-Emroz	Głos codzienny	D	T
Payam-i-Wejdan	Głos Sumienia	D/P	T
Rozgar	Czas	D/P	T
Sabah	Jutro	D/P	R
Seda- yi-Awam	Głos Ludowy	D/P	T
Sepidahdam	Świt	D/P	T
Shu'la-yi-Jawed	Wieczny Płomień	D/P	T
Shokhak	Błazen	D/P	T
Tarjman	Tłumacz	D/P	T
The Kabul Times	-----	A	C
Wahdat	Jedność	D/P	T

Źródło: opracowanie własne na podstawie [6, s. 250-251].

Warunki pracy bibliotekarzy w Afganistanie pod koniec lat 70. XX w. oraz plany reformy systemu bibliotecznego

Dwa główne problemy wpływały negatywnie na rozwój bibliotek w Afganistanie. Pierwszym z nich było niewystarczające finansowanie, drugim permanentny brak wykształconych bibliotekarzy (nawet w stopniu zawodowym). Względy finansowe nie pozwalały na bieżące uzupełniania podstawowych materiałów niezbędnych do konserwacji, inwentar-

ryzacji, katalogowania oraz przechowywania (regaly, skrzynki katalogowe) zbiorów bibliotecznych. Poziom wyposażenia czytelnia oraz pomieszczeń administracyjnych również pozostawał wiele do życzenia.

Większość budynków bibliotecznych nie było do końca dostosowanych do funkcji, jakie miały pełnić. Zaplecze sanitarne nie wystarczało do obsługi dużej ilości czytelników. W pomieszczeniach bibliotecznych nie było klimatyzacji – co było szczególnie dotkliwe w okresie zimy i lata. Wszystkie te mankamenty utrudniające pracę bibliotekarzy były doskonale widoczne w gmachu Biblioteki Publicznej w Kabulu, który nadawał się do remontu. Złe warunki lokalowe przyczyniły się do przekazania dodatkowego budynku oraz stały się impulsem dla planów zbudowania nowego gmachu, który miał pełnić funkcję biblioteki narodowej. Budynek księżnicy był wielokondygnacyjny, na parterze znajdowała się wypożyczalnia oraz czytelnia periodyków. W holu czytelnia wystawiana była prasa codzienna, z której licznie korzystali mieszkańcy miasta. Czytelnia materiałów dotyczących Afganistanu znajdowała się na pierwszym piętrze wraz z pokojami administracyjnymi. Na drugim piętrze zostały umieszczone pozostałe zbiory i agendy biblioteczne. W księżnicy funkcjonowała intrologatornia, w której pracowała jedna osoba. Wyposażenie pracowni było bardzo skromne, a sama intrologatornia znajdowała się we wnętrzu pod głównymi schodami. Na ścianach pomieszczeń bibliotecznych usytuowano schemat organizacji instytucji oraz instrukcję dotyczącą korzystania z katalogów. W wyposażeniu nie było urządzeń do sporządzania kopii. Księżnicę mogły odwiedzać dzieci, niestety pomieszczenia i wyposażenie nie spełniały wymogów do pracy z młodymi użytkownikami. Sam budynek był bardzo dobrze oznaczony i doskonale widoczny z ulicy [1, s.19-24].

Władze afgańskie zamierzały zreformować system bibliotek w kraju. Został przyjęty projekt, który miał być realizowany przez 7 lat. W ramach wdrożenia tego planu miały zostać zbudowane nowe gmachy dla bibliotek w poszczególnych prowincjach Afganistanu. Dużym problemem utrudniającym realizację tych zamierzeń był brak odpowiednich projektów architektonicznych oraz środków finansowych. Od początku osobom odpowiedzialnym za te plany brakowało również danych statystycznych dotyczących czytelnictwa i kategorii użytkowników odwiedzających tego typu instytucje. Do reformy sieci bibliotecznej włączył się ówczesny prezydent, przekazując tereny, na których miał zostać zbudowany nowy kompleks przeznaczony dla biblioteki narodowej oraz licznych instytucji wspomagających jej funkcjonowanie (plany obejmowały budowę sal wykładowych, czytelnia, teatru). Planowano zbudowanie magazynów na 2 miliony książek oraz pomieszczeń administracyjnych

i bibliotecznych. Pierwotnie budynek miał powstać w nowej części mieszkaniowej Kabulu. Ostatecznie, ze względu na oddalenie od centrum miasta, z tej koncepcji zrezygnowano. Liczbę dwóch milionów książek w zasobach biblioteki centralnej miano osiągnąć po 20/30 latach. Planowano również wdrożenie systemów komputerowych.

Pod koniec lat 70. XX w. biblioteki w Afganistanie nie były skomputeryzowane, tylko niewielu bibliotekarzy w Afganistanie miało kontakt z komputerem [1, s. 44-47]. Zarobki pracowników w tych instytucjach kształtowały się w granicach 53 dolarów amerykańskich miesięcznie (trudno stwierdzić, czy były to zarobki wysokie w tamtych czasach – raczej nie). Osoby ubiegające się o pracę w afgańskich księżnicach musiały posiadać wykształcenie średnie. Nieliczne z nich legitymowały się wykształceniem wyższym, w większości w bibliotekach pracowali ludzie nieprzygotowani do zawodu. Wiele osób po prostu sobie dorabiało, co prowadziło do pogarszania się jakości usług oraz popełniania licznych błędów w czasie realizacji różnych procesów bibliotecznych. Do pracy w księżnicach nie było chętnych zwłaszcza wśród młodego pokolenia. Co gorsza, wiele osób pracujący w bibliotekach w Afganistanie nie wykazywało nawet najmniejszego zaangażowania. Szkolenia biblioteczne opierały się na trzech szczeblach. Na pierwszym poziomie odbywało się przysposobienie do zawodu przez wykwalifikowaną kadrę. Na ogół nowy pracownik trafiał pod „skrzydła” doświadczonego bibliotekarza i ten go wdrażał w tajniki warsztatu pracy. Na drugim stopniu wyselekcjonowani pracownicy odbywali dwumiesięczne szkolenia w Bibliotece Publicznej w Kabulu. Najlepsze osoby odbywały szkolenia/kursy w instytucjach poza granicami kraju – był to trzeci szczebel w systemie szkolenia. Bibliotekarze wyjeżdżali na szkolenia dzięki stypendiom przyznawanym przez różne kraje, w tym: Iran, Indie, USA, Wielką Brytanię, Niemcy oraz Rosję. Najczęściej zdobywali oni umiejętności zawodowe w Indiach, Iranie oraz w Stanach Zjednoczonych. Przykładowo pracownicy National Archives Library and a Manuscripts studiowali na Uniwersytecie Hawajskim. W przypadku pracowników bibliotek szkolnych, szkolenia biblioteczne organizowali również pracownicy Ministerstwa Edukacji. Dotyczyły one głównie katalogowania oraz organizacji bibliotek.

Wysiłek agend rządowych państwa afgańskiego w prowadzeniu szkoleń wspierali także pracownicy brytyjskiego konsulatu oraz pracownicy Fundacji Azjatyckiej. Nie istniał jednolity system awansu zawodowego ani nie funkcjonowała żadna instytucja w ramach, której bibliotekarze mogli uzyskać wyższe stopnie naukowe z zakresu

bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Od 1971 r. istniało na terenie Afganistanu stowarzyszenie skupiające bibliotekarzy [1, s. 38-40].

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Eyre J. J.: *Library Development (NATIS): Republic of Afghanistan Assistance to Member for the Development of national documentation library and archives infrastructures*. Paris 1977 [online]. [Data dostępu: 1.07.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://unesdoc.unesco.org/images/0002/000243/024341eo.pdf>.
- [2] *Globtroter.pl* [online]. [Data dostępu: 15.03.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.globtroter.pl/przewodnik/Szukaj,117,afganistan,azja.html>.
- [3] Marszewski M.: *Afganistan – historia nieporozumienia* [online]. [Data dostępu: 1.07.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.etnologia.pl/swiat/teksty/afganistan-historia-nieporozumienia.php>.
- [4] McCann L, Southworth G, Buchman M.: *Afganistan Digital Library: Conservation Challenges*. “The Book and Paper Group Annual” Vol. 61(29) (2010) [online]. [Data dostępu: 1.07.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://cool.conservation-us.org/coolaic/sg/bpg/annual/v29/bp29-08.pdf> s. 61-67.
- [5] McMicheala S.R.: *The Soviet Army, Counterinsurgency, and the Afghan War* [online]. [Data dostępu: 1.07.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/Articles/1989/1989%20mcmichael.pdf>.
- [6] Modrzejewska-Leśniewska J.: *Afganistan*. Warszawa 2010. ISBN 978-83-7436-220-7.
- [7] Petrus J.: *Afganistan. Zarys dziejów*. Warszawa 1987. ISBN 83-214-0519-3.
- [8] Sharify N.: *Afganistan*. W: *Encyclopedia of library and information science*. Red: Allen Kent, Harold Lancour. Nowy York 1968. T. 1, s. 111-117.
- [9] *The Cost of War. Afghan Experiences of Conflict 1978–2009*[online]. [Data dostępu: 1.07.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/afghanistan-the-cost-of-war.pdf>.
- [10] Walaszczyk K.: *Środkowy Wschód w latach II Wojny Światowej. Relacje i działania polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych w Iranie, Iraku i Afganistanie*. Toruń 2012. ISBN 978-83-7780-275-5.

Sergiusz Czarzasty

Department of Library Science

Institute of Library and Information Science

University of Silesia in Katowice

e-mail: s.czarzasty@gmail.com

LIBRARY ACTIVITIES IN AFGHANISTAN

– A HISTORICAL OUTLINE

ABSTRACT:

The aim of the article is to discuss the activities of the library structures in Afghanistan from the 20s of the twentieth century to the late 70s of the twentieth century. In the outline of the history of Afghanistan particular attention is focused on expanding of library structures, museums and the publishing market. The author also discusses the internal organization of the various types of libraries, their resources and the working conditions for librarians in Afghanistan.

KEYWORDS:

Afghanistan. Kabul. Libraries. Library collections.